

Скрипник Н. І.

Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ПІДВИЩЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті висвітлено погляди провідних учених-методистів, які досліджують проблему сучасних методів і прийомів навчання на заняттях у закладах освіти. Окреслено ефективні методи та прийоми формування мовленнєвої компетентності педагогів-словесників. Адже мовленнєва компетентність – це окрема система всередині загальної системи компетентності майбутніх фахівців. З'ясовано, що мовленнєва компетентність є підґрунтям професійної й комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього вчителя української мови й літератури в процесі мовленнєвої діяльності. Сучасні тенденції вітчизняної освіти пов'язані з компетентнісним підходом, а підвищення рівня мовленнєвої компетентності неможливе без активної мовленнєвої діяльності кожного студента в процесі вивчення фахових дисциплін. Саме увиразнення мовленнєвої діяльності уможливило активні зміни в способі життєдіяльності студентів, оскільки вони мають можливість засвоювати культурний досвід через пізнання рідної мови. Досягти найвищих результатів покликана оптимізація процесу навчання, що полягає в ефективному виборі традиційних і впровадженні інноваційних методів і прийомів навчання. Висловлену позицію автора підтверджено чинними освітніми нормативно-законодавчими документами. Саме такі вимоги висунуто в Законах «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній програмі «Вчитель», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. Удосконалення професійної мовленнєвої компетентності студентів-словесників значною мірою базується на правильній й оптимально-практичній моделі освітнього простору, в основі якого – використання активних методів навчання у вищій школі. Методисти-практики сьогодення О. Горошкіна, О. Семенов, Н. Остапенко, Н. Могила, С. Воробйова, В. Лобанова, І. Мамчур пропонують запроваджувати в освітній процес такі окремі активні методи навчання: ділова, рольова, дидактична гра, організація та проведення проблемних лекцій, дискусій, семінарських занять, метод аналізу конкретних психолого-педагогічних ситуацій, аналіз інцидентів, розв'язання педагогічних задач, ігрове проектування, екскурсії, виїзні заняття, кейс-метод тощо. Інноваційні методи та прийоми навчання, по суті, спрямовані на підвищення інтелектуального й соціального потенціалу особистості, а отже є ключовими відповідно до проблеми підвищення мовленнєвих компетентностей майбутнього філолога.

Ключові слова: методи, прийоми, інноваційні методика навчання, підготовка студентів-філологів, мовленнєва компетентність, вища освіта, філологічний напрям, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми. Інноваційна метамоделі формування мовної, мовленнєвої, комунікативної компетентностей майбутнього вчителя української мови й літератури відображає методологічну, світоглядну, педагогічну установку сучасної професійної освіти, змінює самий підхід до процесу організації мовної освіти, дає можливість реалізувати психологічні, дидактичні механізми самоорганізації дослідницько-пошукової діяльності студентів, розвиває рефлексивне критичне мислення, виконуючи істотні освітні завдання оволодіння інтегративними теоретичними знаннями, прак-

тичними інструментальними вміннями в межах діалогу. Як відомо, в діалозі не існує пріоритету активності, ініціативи, свободи у взаємодії суб'єктів ні для однієї зі сторін [1, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою є розробки сучасних українських і зарубіжних педагогів у галузі методів і технологій навчання, таких як В. Гузеєв, А. Гін, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Фасоля. Аналіз наукових джерел з психології, дидактики, мовознавства, лінгводидактики засвідчує, що в теорії та практиці вищої освіти накопичено

значний досвід, який може стати основою модернізації професійної комунікативно-мовленнєвої підготовки студентів-філологів. Так, психологічні аспекти проблеми комунікативного вдосконалення особистості досліджували О. Потебня, О. Синиця, Г. Костюк, Л. Проколієнко, Л. Виготський, І. Гальперін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, І. Зимня, Є. Климов, В. Слободчиков, С. Смирнов, Г. Колшанський; професійну підготовку майбутніх учителів висвітлено у працях таких учених, як І. Зязюн, В. Пасинок, О. Семенов, Л. Хоружа та інших; лінгводидактичні засади навчання мови опрацьовували З. Бакум, О. Біляєв, А. Богущ, М. Вашуленко, Н. Голуб, Є. Голобородько, О. Горюшкіна, Т. Донченко, В. Дорож, І. Дроздова, С. Караман, О. Копусь, І. Кучерук, Л. Мамчур, В. Мельничайко, Г. Михайловська, А. Нікітіна, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Т. Симоненко, В. Статівка, І. Хом'як, Г. Шелехова та інші. Однак незважаючи на конструктивні досягнення у вітчизняній лінгводидактиці відсутні системні наукові розвідки, у яких з'ясовано питання методів і прийомів формування фахових мовленнєвих компетентностей студентів гуманітарно-педагогічного коледжу.

Постановка завдання. За умов переходу України до сучасного інформаційного суспільства дедалі актуальнішим стає питання про інтеграцію інноваційних методик навчання, насамперед інформаційних технологій, у традиційну педагогічну методику [2, с. 45]. Ефективність їх використання значною мірою залежить від того, як реалізується творчий потенціал особистості студента. Принцип особистісної орієнтації навчання передбачає забезпечення викладачем оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного слухача, урахування його індивідуальних потреб, інтересів, прагнення, заохочення до самостійності у вивченні української мови, самопізнання та саморозвитку.

Актуальними методами взаємодії викладача й студента в педагогіці й лінгводидактиці є інтерактивні та інноваційні, що ґрунтуються на активній взаємодії учасників освітнього процесу й здатні викликати інтерес до навчального матеріалу, формують готовність до вибору нестандартних шляхів його засвоєння в природних умовах, учать критично мислити, формулювати власну позицію [3, с. 328]. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів-словесників є багатовекторним, складним процесом наукової, пізнавальної, практичної діяльності, який потребує оптимального вибору сучасних методів і прийомів навчальної діяльності.

Отже, мета дослідження – розглянути сучасні методи та прийоми вираження мовленнєвої компетентності майбутніх учителів-філологів у контексті модернізації змісту освіти в Україні.

Визнання пріоритетності всебічного розвитку особистості прийшло на заміну концепції «гармонійного розвитку особистості». Всебічний розвиток охоплює відповідну сукупність технологій розкриття й розвитку в особистості задатків, якостей і здібностей, що забезпечують творчу й мовленнєву діяльність. Це передбачає формування в студентів-філологів мотивації до навчання; розвиток логічних (аналіз, синтез, класифікація, порівняння) й інтелектуально-евристичних (уява, фантазія, інтуїція тощо) здібностей; розкриття світоглядних, моральних, естетичних і комунікативних якостей; розвиток індивідуальних особливостей особистості; формування почуття прагнення до самовдосконалення.

Як цілком аргументовано зауважує М. Орап, перетворення мовної системи особистості на індивідуальний спосіб формування думок у результаті дає мовленнєву компетентність [4, с. 86]. Мовленнєва діяльність як похідне поняття від «мовлення» визначається (за О. Леонтьєвим) як цілеспрямований процес створення та сприйняття висловлювань, забезпечених мовними засобами в процесі комунікативної взаємодії [5].

Отже, формуючи й удосконалюючи фахову комунікативно-мовленнєву компетентність студентів-словесників, потрібно зважати на доцільність використання в освітньому процесі комунікативного методу навчання (Р. Мільруд, І. Максимова), який забезпечує високу якість і розвиток мовленнєвих умінь студентів-філологів. А основним прийомом комунікативного методу є моделювання тих ситуацій, які можуть бути ключовими в майбутній професійній реалізації особистості вчителя української мови й літератури.

У дослідженні застосовано такі методи: аналіз, систематизація й узагальнення філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми й уточнення поняттєвого апарату.

Виклад основного матеріалу. Щодо тлумачення терміна «метод навчання» погляди науковців різняться. На думку педагога Г. Ващенко, «метод навчання слід розглядати як засіб або систему засобів, свідомо вживаних для досягнення тих соціальних завдань, що містить у собі освітній процес» [6, с. 103]. М. Махмутова зауважує, що метод – це обумовлена принципами навчання система правил педагогічної взаємодії, керуючись

якою вчитель та учні вибирають прийоми й способи конкретних дій, що ведуть до досягнення поставленої мети [7, с. 39]. За Ю. Бабанським, «метод – це спосіб або система прийомів для досягнення будь-якої мети, для виконання певної операції. Це шлях до мети, відрегульована за певним принципом діяльність, спрямована на досягнення певної мети» [8, с. 10]. О. Біляєв визначає метод як «упорядковані способи взаємодії вчителя й учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань» [9, с. 46]. О. Кучерук уважає, що це «основна категорія методики навчання в будь-якій галузі освіти, тобто спосіб досягнення навчальної мети, який передбачає єдність освітньої діяльності вчителя й учнів» [10, с. 12].

Опрацювання методичних і педагогічних джерел переконує, що не існує єдиного погляду щодо терміну «метод навчання» в педагогіці, але всі дослідники погоджуються в тому, що в основі методів – взаємодія суб'єктів освітнього процесу, оскільки сучасний освітній простір – це постійний тісний і злагоджений діалог між тим, хто вчить, і тим, хто отримує знання, а отже, змістом «методу навчання» є спосіб взаємоузгодженої співпраці викладача й студента з вивчення професійно орієнтованих дисциплін, що мають на меті розвивати професійну комунікативно-мовленнєву компетенцію студентів-філологів.

Слід указати й на суть дефініції «прийом навчання», оскільки в сучасній педагогіці та лінгводидактиці це поняття трактується з різних позицій. Аналіз науково-методичної літератури дає змогу розглядати визначення поняття «прийом навчання» як вужче, ніж поняття «метод навчання». Метод створюється й реалізується системою прийомів: поєднуючись один з одним, прийоми як компоненти окремих методів стають елементами іншого методу, виконуючи певне дидактичне завдання. Таким чином, прийом є частиною методу.

О. Копусь зауважує, що «вибір методів і прийомів навчання мовознавчих дисциплін необхідно здійснювати в процесі підготовки до заняття, враховуючи його дидактичну мету, характер змісту навчального матеріалу, рівень знань» [11, с. 304]. Н. Остапенко взагалі пропонує визначення сутності методу подавати через систему прийомів навчання, тому що «метод у дидактиці вищої школи – це сукупність прийомів, які використовуються викладачем для досягнення певної мети» [12, с. 18].

З метою вдосконалення мовленнєвої компетенції студентів гуманітарно-педагогічного коледжу доречно використовувати такі прийоми: виправ-

лення мовленнєвих помилок; практикування повних відповідей, увиразнення акцентуаційних вимог.

Можна також застосовувати специфічні прийоми формування мовленнєвої компетентності студентів-філологів, зокрема фонетичний (фонематичний, орфоепічний) розбір, спостереження й аналіз звукового складу мови; диференціювання звуків мови, спостереження за артикуляцією звуків, виявлення структури складу, ритміки слова, спостереження за інтонаційним оформленням тексту; лексико-семантичний, лексико-стилістичний, лексичний розбір слова, тлумачення значень слів, урахування термінологічної лексики, словникову роботу; спостереження за структурою, семантикою значущих частин слова, функціонуванням паралельних морфологічних форм, використання словотвірного й морфемного аналізу; реконструювання й редагування речень; роботу з деформованим текстом; членування тексту; визначення стилістичних особливостей тих чи інших мовних категорій; стилістичний експеримент; стилістичне редагування; конструювання тексту в певному стилі; стилістичний аналіз.

Узагальнюючи досвід учених-дидактів, умовно серед сучасних методів формування мовленнєвої компетентності можна виокремити дві підгрупи за функціональним призначенням:

1) методи, спрямовані на поступове ускладнення й поглиблення мовленнєвознавчих понять і розвиток рецептивної мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання): виразне читання тексту вголос, метод символічного бачення тексту, метод пізнавального бачення тексту (схеми, таблиці), метод створення психологічної ситуації, метод аудіативних завдань, самостійна робота з навчально-пізнавальною літературою, читання тексту мовчки, робота з електронними носіями знань, Інтернетом, риторичний аналіз тексту, метод тестів, бесіда на основі прочитаного чи заслуханого та інші;

2) методи, спрямовані на поступове ускладнення й поглиблення мовленнєвознавчих понять і розвиток продуктивної мовленнєвої діяльності (говоріння, писання): метод інтерпретації тексту, дискусія («круглий стіл», засідання експертної групи, форум, дебати, «акваріум», «мозкова атака», міжгруповий діалог), метод творчих робіт (усні й письмові твори й перекази, реферати, повідомлення, презентації), складання ділових паперів, проєктів, редагування тексту, рецензування студентських висловлювань, складання діалогів і монологічних висловлювань, метод асоціацій, мовленнєвий тренінг, сенкан, «розумовий штурм», метод створення студентського «портфоліо» [13].

З огляду на сказане актуальними в освітньому просторі є такі методи та прийоми, які підвищують рівень мовленнєвих компетентностей здобувачів вищої освіти. Адже процес формування професійних комунікативно-мовленнєвих компетенцій у студентів-філологів під час вивчення фахових дисциплін є можливим за наявності вмінь оперативно й доцільно включатися в мовленнєву взаємодію, передбачати результати педагогічного мовлення, а також за умов програвання рольових і сюжетних ігор, внаслідок чого створюються сприятливі умови для вдосконалення навичок логічно мислити й оперувати словом.

Висновки і пропозиції. Отже, у процесі організації освітньої діяльності потрібно прагнути до гнучкості у виборі сучасних методів і прийомів, нестандартності, створення ситуацій, які «ожив-

ляють» заняття, водночас враховувати навчальні потреби студентів, їхні індивідуальні вподобання, а особливо – увиразнювати мовлення студентів-філологів, адже нині одним із пріоритетних завдань створення методичної системи формування комунікативно-мовленнєвої компетентності здобувачів освіти є добір ефективних інтерактивних та інноваційних методів і прийомів навчання, а також розвиток комунікативних, професійних здібностей студентів-словесників.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що порушена в розвідці проблема потребує розгляду пов'язаних з нею досліджень щодо ефективності використання традиційних та інноваційних методів і прийомів у рамках підвищення мовленнєвої компетентності в процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

Список літератури:

1. Шукурова И. В. Развитие коммуникативной компетенции студентов в процессе обучения иностранному языку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2006. 18 с.
2. Основи нових інформаційних технологій навчання : посібник для вчителів / за ред. Ю. І. Машбіца. Київ : ТЗМН, 1997. 220 с.
3. Рускуліс Л. В. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 ; Херсонський державний університет. Херсон, 2019. 550 с.
4. Орап М. О. Мовленнєва компетентність і мовленнєва діяльність сучасної молоді. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. 2010. № 1. С. 84–88.
5. Леонтьев А. А. Речевая деятельность. Основы теории речевой деятельности. Москва : Наука, 1974. С. 21–28.
6. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів. Київ : Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.
7. Махмутов М. И. Современный урок. Москва : Педагогика, 1985. 184 с.
8. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. Москва : Просвещение, 1985. 284с.
9. Біляев О. М. Сучасний урок української мови. Київ : Радянська школа, 1981. 184 с.
10. Кучерук О. Методи навчання в системі понять сучасної лінгводидактики. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 10–14.
11. Копусь О. А. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі : монографія. Одеса : Лерадрук, 2012. 429 с.
12. Остапенко Н. М. Сучасна класифікація методів навчання та вплив Г. Ващенка на її формування. *Г. Г. Ващенко – видатний педагог національного відродження України* : збірник наукових праць. Черкаси : Вид-во ЧДУ, 2003. С. 15–23.
13. Кучерук О. А. Методи формування мовленнєвої компетентності (від герменевтичного до психо-лінгвістичного досвіду). *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький, 2008. № 15. С. 22–25.

Skrypnyk N. I. MODERN METHODS AND TECHNIQUES OF IMPROVEMENT OF THE SPEECH COMPETENCES OF STUDENT-PHILOLOGISTS

The article shows the views of leading methodologists who study the problem of modern methods and techniques of teaching at educational institutions. Effective methods and techniques of forming the vocabulary competence of vocabulary teachers are outlined. After all, speech competence is a separate system within the general competence system of future professionals. It has been established that speech competence is the basis for the professional and communicative speech competence of a future teacher of Ukrainian language and literature in the process of speech activity. Current trends in national education are related to the competence approach, and it is impossible to increase the level of speech competence without

the active speech activity of each student in the process of studying professional disciplines. Justifying the need to improve the system of training preparation, the expression of speech activity makes it possible to actively change the way students live, as they have the opportunity to absorb cultural experience through knowledge of their native language. Optimization of the learning process is intended to achieve the highest results, which is to effectively choose traditional and introduce innovative teaching methods and techniques. The stated position of the author was confirmed by the current educational normative and legislative documents. These are the requirements laid down in the Laws on Education, On Higher Education, the State Teacher Program, the National Education Program (Ukraine of the 21st Century), the National Doctrine of Ukraine's Education Development in the 21st Century, and the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012–2021. Improvement of vocabulary competence of vocabulary students is largely based on a correct and optimally practical model of educational space, based on the use of active teaching methods in higher education. Methodists-Practitioners of today: O. Goroshkina, O. Semenog, N. Ostapenko, N. Mogila, S. Vorobyov, V. Lobanova, I. Mamchur and others, propose to introduce into the educational process such separate active teaching methods as business, role-playing, didactic game, organization and conducting of problematic lectures, discussions, seminars, method of analysis of specific psychological and pedagogical situations, incident analysis, solving pedagogical problems, game design, excursions, field trips, case method, etc. Innovative teaching methods and techniques are essentially aimed at enhancing the intellectual and social potential of the individual, and therefore they are keys to the problem of enhancing the speech competencies of the future philologist.

Key words: *methods, techniques, innovative teaching methods, training of students-philologists, speech competence, higher education, philological direction, speech activity.*